

CRNA GORA
OPŠTINA ANDRIJEVICA

Strateški plan ruralnog razvoja opštine Andrijevica
za period 2019-2023. godina

Februar, 2019

SADRŽAJ

Uvodna riječ predsjednika

REZIME

UVOD

Osnove za izradu Strateškog plana ruralnog razvoja opštine Andrijevica

Metodologija izrade Strateškog plana

Zakonska regulativa od značaja za izradu Strateškog plana ruralnog razvoja opštine Andrijevica

Ruralni razvoj

PROFIL OPŠTINE ANDRIJEVICA

POLJOPRIVREDA

SWOT analiza

Vizija, strateški prioriteti, mjere i projekti koje treba implementirati

Sprovođenje strateškog plana

Zaključak

Literatura

Akcioni plan (2019-2023)

Uvodna riječ predsjednika

Razvoj poljoprivrede i ruralnih područja jedan je od strateških ciljeva ekonomskog razvoja opštine Andrijevice. To opredjeljenje se zasniva na brojnim prirodnim resursima, koji pružaju velike mogućnosti za razvoj stočarstva, voćarstva i povrtarstva. Ako tome pridružimo i turističke kapacitete naše opštine, Strateški plan ruralnog razvoja naše opštine pokazuje punu opravdanost.

Strateški plan, kao jedan od krovnih strateških dokumenata, za našu opštinu ima poseban značaj. Ovaj dokument će, na bazi realnih mogućnosti, opredijeliti aktivnosti lokalne zajednice u razvoju ruralnih područja, čime će se bitno poboljšati životni standard i uslovi života stanovništva na selu.

PREDSJEDNIK

Srđan Mašović

REZIME

Strateški plan ruralnog razvoja opštine Andrijevice nastao je kroz inicijativu Predsjednika opštine, a u skladu sa preporukama i obavezama koje su date u Zakonu o poljoprivredi i ruralnom razvoju („Službeni list CG“, br. 56/2009, 18/2011 - dr. zakon, 40/2011 - dr. zakon, 34/2014, 1/2015, 30/2017 i 51/2017 - dr. zakon), Strategiji razvoja poljoprivrede i ruralnog područja Crne Gore 2015-2020 i Programu razvoja poljoprivrede i ruralnog područja Crne Gore u okviru IPA II 2014-2020. Izrada Plana je u potpunosti finansirana sredstvima Opštine. Predsjednik opštine Andrijevice je posao izrade Strateškog plana ruralnog razvoja povjerio preduzeću „Eko ekvilibrijum“ d.o.o. iz Berana, koje je formiralo Radni tim za izradu dokumenta, u sljedećem sastavu:

1. dipl.ing. polj. Marinko Barjaktarović, predsjednik
2. dipl.ing. polj. Milić Novović, član
3. mr Rita Barjaktarović, član

Radni tim je započeo sa radom u oktobru 2018. godine. Kroz participativan pristup i uključivanjem zainteresovanih strana u proces javne rasprave, članovi Tima su uspješno završili dokument koji je usvojen na XX sjednici Skupštine opštine Andrijevice, održanoj XX XX XXXX godine..

Strateški plan ruralnog razvoja opštine Andrijevice sadrži u uvodnom dijelu detaljno obrazloženje vezano za nacionalnu regulativu, koja predstavlja osnov za njegovu izradu. Takođe, u uvodnom dijelu predstavljena je metodologija izrade i dat osnovni pregled pojmova ruralnog razvoja, kao i razlozi njegovog značaja za Andrijevicu. Osnovne informacije o opštini, informacije od značaja za poljoprivredu i ruralni razvoj, predstavljene su kroz Profil opštine, a date su na osnovu podataka Strateškog plana razvoja opštine, rezultata Popisa stanovništva Crne Gore iz 2011. godine i Popisa poljoprivrede iz 2010. godine. Strateški cilj opštine Andrijevice da se ruralni dio opštine razvija shodno potrebama predstavljen je kroz viziju, prioritete, mjere i projekte koji čine Akcioni plan.

Područje opštine Andrijevice, sa svojim prirodnim ljepotama i resursima, ima uslove da svoj razvoj bazira na poljoprivredi i turizmu, i poljoprivreda upravo predstavlja značajan preduslov za razvoj turizma, jer se mnogi poljoprivredni proizvodi mogu plasirati kao posebna turistička ponuda. Opština Andrijevice ima potencijal da bude prepoznata na tržištu po integrisanom turističkom proizvodu, koji je baziran na očuvanoj prirodi i zdravoj hrani, uz održivo korišćenje usluga ekosistema i očuvanje biodiverziteta kroz njihovo racionalno korišćenje.

UVOD

Prema Zakonu o teritorijalnoj organizaciji Crne Gore, („Službeni list CG“, br. 54/11, 26/12 i 27/13), teritorija Crne Gore se dijeli na 21 lokalnu samoupravu, Prijestonicu i Glavni grad. Prema Zavodu za statistiku Crne Gore (MONSTAT) Crna Gora je jedan statistički region na sva tri nivoa NUTSAa (Nomenklatura teritorijalne jedinice za statistiku). Dalja podjela na lokalne administrativne jedinice: LAU (Local Administrative Unit 1) ekvivalentna je crnogorskim opštinama (23 ukupno), a LAU2 naseljima, kojih je ukupno 1.307.

Prema podacima iz Popisa iz 2011. Crna Gora ima 620.029 stanovnika. Gustina naseljenosti iznosi 45 stanovnika po kvadratnom kilometru u prosjeku, što Crnu Goru svrstava u zemlje sa najnižom gustinom naseljenosti u Evropi (sa izuzetkom nordijskih zemalja).

Postoje dva uočljiva trenda u migraciji stanovništva između poslednja dva popisa (2003 i 2011). Prvi je značajna migracija iz Sjevernog regiona u Središnji i Primorski region, a drugi je migracija iz ruralnih u urbana područja.

Crna Gora je zemlja gdje veliki broj stanovništva čini starija populacija, a poslednjih pola vijeka prirodni priraštaj stanovništva je manji za čak 60%. Broj rođenih u posljednjih pola vijeka opao je za 25%, dok se prosječna starost stanovništva popela na oko 34 godine.

Svi prethodno navedeni podaci se mogu vezati i za opštinu Andrijevica, u kojoj je poslednjih decenija uočljiv trend migracija, kao i uvećanje prosječne starosti stanovništva.

Poljoprivreda, zajedno sa turizmom i energetikom, je strateška privredna grana Crne Gore, ali i njenog sjevera, pa i opštine Andrijevica. Ovi sektori su međusobno povezani i predstavljaju značajan potencijal za dalji razvoj, naročito ruralnih područja.

Cjelokupna teritorija Crne Gore mogla bi se smatrati ruralnom, uzimajući u obzir metodologiju Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development). Prema podacima Popisa poljoprivrede na 48.824 porodična poljoprivredna gazdinstva je radno angažovano 98.341 lice. Kako poljoprivreda predstavlja najznačajni izvor prihoda Sjevernog regiona, njen dalji razvoj se direktno veže za sveobuhvatni razvoj čitavog ovog regiona.

Slika 1 Ruralno područje Andrijevice

Struktura poljoprivrednog zemljišta sa aspekta veličine gazdinstava je nepovoljna, jer dominiraju mala porodična gazdinstva, koja uglavnom proizvode za sopstvene potrebe. Zemljište koje se koristi je isparcelisano, što dodatno negativno utiče na potpunu iskorišćenost. Većina gazdinstava posjeduje do 2 ha zemljišta (takvih je 72%), pa je njihovo tržišno učešće ograničeno. Analizirajući strukturne nedostatke gazdinstava uočavamo nekoliko značajnih pokazatelja kao što su: *udaljenost i razućenost sela, depopulacija sela, značajne površine neiskorišćenog poljoprivrednog zemljišta kako u privatnom, tako i u državnom vlasništvu, nizak nivo međusobnog povezivanja kroz udruženja i kooperative, nedovoljna iskorišćenost raspoloživih sredstava mjera ruralnog razvoja i mogućnosti kreditiranja.*

Za dalji razvoj poljoprivrede Crne Gore i njenih opština, a samim tim i opštine Andrijevice, neophodno je analizirati postojeću situaciju i sagledati sve mogućnosti koje stoje na raspolaganju poljoprivrednim proizvođačima, kako kroz mjere Agrobudžeta, tako i kroz sredstva iz Investiciono razvojnog fonda (IRF) i IPA fondova Evropske unije (EU).

Međutim, i pored brojnih problema, mora se zaključiti da postoji potencijal za bolje korišćenje raspoloživog zemljišta, kako u biljnoj, tako i u stočarskoj proizvodnji.

Sve prethodno navedeno za nacionalni nivo, odnosno Sjeverni region, se može prenijeti i na nivo opštine Andrijevice, i zaključiti da rješavanjem pomenutih problema, ista može očekivati napredak u sektoru poljoprivredne proizvodnje, ali uz preduslov ulaganja u ruralni razvoj.

Osnove za izradu Strateškog plana ruralnog razvoja opštine Andrijevice

Zakonodavni okvir za izradu Strateškog plana je sadržan u:

- *Zakonu o poljoprivredi i ruralnom razvoju („Službeni list CG“, br. 56/2009, 18/2011 - dr. zakon, 40/2011 - dr. zakon, 34/2014, 1/2015, 30/2017 i 51/2017 - dr. zakon)*

- *Zakonu o turizmu („Službeni list CG“, broj 61/10)*
- *Zakonu o šumama („Službeni list CG“, broj 74/10)*
- *Zakonu o poljoprivrednom zemljištu („Službeni list RCG“, broj 15/92, 59/92, 27/94, 32/11)*
- *Zakonu o oznakama porijekla, geografskim oznakama i oznakama garantovano tradicionalnih specijaliteta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda („Službeni list CG“, broj 18/2011)*
- *Zakonu o veterinarstvu („Službeni list CG“, broj 30/12)*
- *Zakonu o stočarstvu („Službeni list CG“, broj 72/10)*

Strateški plan je urađen u skladu sa sljedećim strateškim dokumentima i planovima razvoja:

- *Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnog područja Crne Gore 2015-2020*
- *Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2014-2020*
- *Programa razvoja poljoprivrede i ruralnog područja Crne Gore u okviru IPA II 2014-2020*
- *Strategija razvoja turizma Crne Gore do 2020,*
- *Zajednička poljoprivredna politika (ZPP) u EU,*
- *Nacionalna šumarska politika Crne Gore,*
- *Strateški plan razvoja opštine Andrijevica 2017-2022*

Metodologija izrade Strateškog plana

Metodologija izrade Strateškog plana podrazumijevala je kombinaciju participativnog pristupa i ekspertске analize raspoloživih kvalitativnih i kvantitativnih podataka.

Primarni podaci prikupljeni su kroz individualne intervjuе sa ključnim akterima iz opštine i ostalih javnih institucija. Sekundarni podaci su prikupljeni iz dostupnih baza podataka i publikacija nadležnih institucija.

Vizija razvoja, strateški pravci i prioriteti su određeni na osnovu SWOT analize i intenzivnih konsultacija sa predstavnicima lokalne samouprave.

Ruralni razvoj

Ruralno područje, prema OECD-u (Organisation for Economic Co-operation and Development) je ono sa manjom gustinom naseljenosti od 150 stanovnika po km². Na regionalnom nivou, geografske jedinice se grupišu u tri tipa: dominantno ruralno (50%), u značajnoj mjeri ruralno (15-50%) i dominantno urbanizovane regije (15%).

Međutim, Savjet Evrope je uveo pojam „ruralna oblast“ koji ima sljedeće karakteristike:

To je dio zemlje u unutrašnjosti ili na obali koji uključuje manje gradove i sela, gdje se glavni dio teritorije koristi za:

- *poljoprivredu, šumarstvo, vodoprivredu i ribarstvo;*
- *ekonomske i kulturne aktivnosti stanovništva te seoske oblasti(zanatstvo, industrija, usluge);*
- *neurbanu rekreaciju i slobodne aktivnosti,*
- *druge svrhe, kao npr. stanovanje.*

Ruralni prostor u većini zemalja čini oko 80-85%, pa čak i do 95-99% ukupne površine teritorije. Više od polovine stanovništva EU živi u ovim oblastima i preko 40% domaćih proizvoda se tamo proizvodi.

Prostorna distribucija ruralnog stanovništva ukazuje na značajne regionalne razlike, jer npr. u Africi i Aziji ruralna populacija u 2000. godini zastupljena je sa 63%. U ostalim regionima/kontinentima je u istom periodu ruralno područje zastupljeno sa 23-26% stanovništva. U Evropskoj uniji ruralno stanovništvo učestvuje u njenoj ukupnoj populaciji sa 17,5%, (od 3% u Holandiji do približno 67% u Švedskoj).

Ruralni razvoj podrazumijeva posmatranje ekonomskih, ekoloških, socio-kulturnih i političko-institucionalnih aspekata na jednak način. *Ciljevi ovih pristupa su dostizanje održivog razvoja i rasta, kao i koristi za lokalno seosko stanovništvo i čitavo društvo.* Cilj je i stvaranje prihoda i povećanje stope zapošljavanja, uspješni ekonomski razvoj.

Politika ruralnog razvoja zahtijeva uspostavljanje koherentnog i održivog okvira za budućnost ruralnog područja, a ciljevi ruralnog razvoja su da se uspostave uslovi i omogući ljudima u ruralnim područjima, da preko svojih lokalnih akcionih grupa, upravljaju svojim sopstvenim metodama i rješenjima.

Za potrebe izrade Strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2015-2020 Crne Gore, usvojen je sljedeći pristup za definisanje ruralnih područja:

Ukoliko opština ima preko 10.000 stanovnika u urbanim centrima tj. naseljima, koja MONSTAT klasifikuje kao urbana, i koja administrativno pripadaju urbanim centrima, ova naselja nijesu klasifikovana kao ruralna područja, dok preostali dio teritorije te opštine jeste. S druge strane, opštine koje su u Popisu 2011.godine imale manje od 10.000 koji žive u urbanim naseljima, klasifikovana su kao ruralna područja.

Definicija ruralnog područja može da bude i sljedeća:

Ruralno ili seosko područje ili selo, je jedno od vrsta ljudskog naselja. To je osnovni oblik teritorijalne, socijalne i ekonomske organizacije stanovništva koje se bavi poljoprivredom ili se bavilo poljoprivredom.

Porodično poljoprivredno gazdinstvo je poljoprivredno gazdinstvo na kojem poljoprivrednik sam ili zajedno sa članovima svog domaćinstva obavlja poljoprivrednu djelatnost. Porodično poljoprivredno gazdinstvo je domaćinstvo koje koristi najmanje 1.000 m² poljoprivrednog zemljišta ili manje od 1.000 m² poljoprivrednog zemljišta, a posjeduje 1 kravu i 1 tele, ili 1 kravu i 1 june ili 1 kravu i 2 odrasla grla sitne stoke, ili 5 odraslih ovaca ili koza, ili 3 odrasle svinje, ili 4 odrasla grla ovaca, koza ili svinja zajedno, ili 50 komada odrasle živine, ili 20 košnica pčela (Popis poljoprivrede 2010).

U Crnoj Gori se politika ruralnog razvoja ostvaruje se sprovođenjem sljedećih grupa mjera:

- 1) mjere za jačanje konkurentnosti proizvođača hrane;*
- 2) mjere za održivo gazdovanje poljoprivrednim resursima;*
- 3) mjere za poboljšanje kvaliteta života i širenje (diverzifikacija) ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima;*
- 4) lider projekti za razvoj ruralnih područja.*

PROFIL OPŠTINE ANDRIJEVICA

Opština Andrijevica se nalazi na sjeveroistoku Crne Gore, geografski pozicionirana između pet crnogorskih opština sa kojima se graniči, Beranama na sjeveru i istoku, na jugu sa opštinama Plav i Gusinje, na zapadu sa opštinama Podgorica i Kolašin.

Slika 1. Administrativna podjela Crne Gore

Pored ovoga, opština Andrijevica se na jugu u dužini od 25 kilometara graniči sa susjednom Albanijom. Površina opštine iznosi 340 km², a oivičena je planinskim masivima Komova, Bjelasice i Prokletija.

Slika 2 Komovi

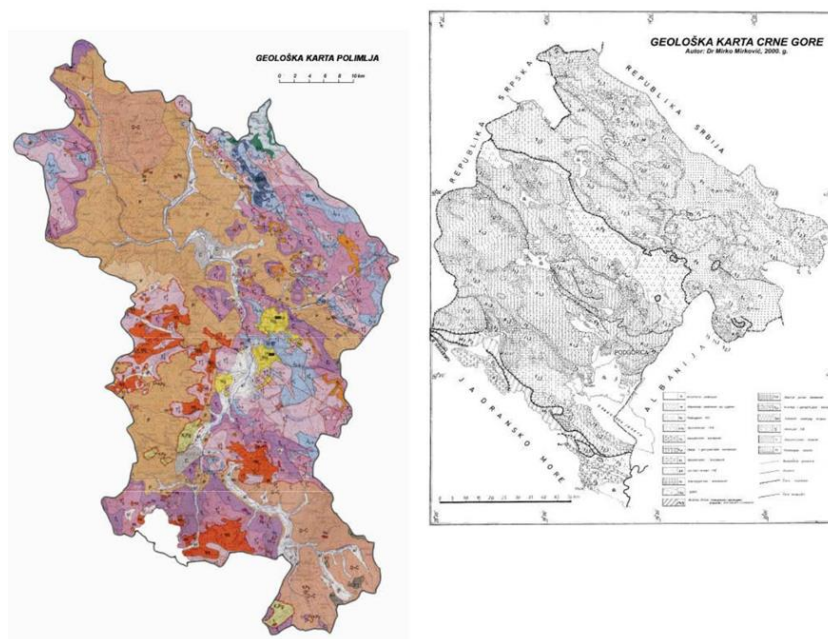
Gemorfološki gledano, teritorija opštine je brdsko-planinskog karaktera sa nadmorskim visinama od 700 m do 2461 m. Najveći dio opštine je pod uticajem izmijenjene umjereno-kontinentalne klime koja se karakteriše ostrim zimama i svježim ljetima. Obzirom na izraženu morfološku razuđenost terena (visoke planine, duboke rječne doline) veoma su velike razlike u mikroklimi pojedinih mjesta na teritoriji opštine.

Prirodni resursi

Planinski masivi Bjelasice i Komova i mnogobrojnih vrhova i planina kao što su: Lisa, Troglav, Jelenak, Bavan, Štavna, Carine, Mojan, Ilijina glava, Lipovica, Greben, Zeletin, Balj predstavljaju izuzetan prirodni potencijal i veliku šansu za budući intezivniji razvoj planinarskog, avanturističkog i katunskog turizma. Pored toga, Andrijevice raspolaže sa izuzetnim hidrološkim potencijalom Lima i njegovih pritoka, koji se zbog svoje ljepote i izuzetnog kvaliteta vode može iskoristiti za razvoj sportsko-ribolovnog turizma i splavarenja. Pored turizma, višak hidroenergetskog potencijala pruža mogućnost za izgradnju malih hidrocentrala, koje treba graditi uz poštovanje najviših ekoloških standarda vezanih za biodiverzitet, kao i zahtjeve vezane za ekološki prihvatljivi minimum. Bogatstvo u šumama Andrijevice treba da iskoristi gledano iz više aspekata: ekonomskog, ekološkog i socijalnog. Kvalitetno i nezagađeno zemljište, uz druge segmente životne sredine predstavlja pravo bogatstvo za razvoj poljoprivrede.

Geološka građa

Prostor Polimlja, gdje pripada i teritorija opštine Andrijevice, u geološkom smislu, pripada Durmitorskoj geotektonskoj jedinici. Ova jedinica obuhvata terene sjeverne i sjeveroistočne Crne Gore. U geološkoj građi Polimlja učestvuju klasični sedimenti paleozoika, klastični, karbonatni i silicijski sedimenti i vulkanske stijene trijasa, jurski, kredno-paleogeni i neogeni sedimenti, kao i kvartarne tvorevine.

Slika 3. Geološka karta Polimlja (Fuštic i Spalević 2000)

Hidrologija

Opština Andrijevica raspolaže sa značajnim hidrološkim potencijalom koji predstavlja veliko prirodno bogatstvo. Rijeka Lim je najznačajniji površinski tok, a takođe su značajne i pritoke Lima: Piševska i Šekularska rijeka, Zlorečica, Perućica, Kraštica i Gradišnica, odnosno Trebačka rijeka. Prisutni su i brojni manji vodotoci.

Ocjena stanja površinskih voda

Prethodnih godina najveći izvori zagađenja površinskih i podzemnih voda su komunalne otpadne vode, koje se najčešće u neprečišćenom obliku, ispuštaju u recipijent, na koncentrisan ili difuzan način. Uočljiv je i uticaj privrednih subjekata.

Lim se uzorkuje na 6 mjesta i njegove vode uzvodno od Berana treba da pripadaju A1, S, K1 klasi (Plav i Andrijevica) i nizvodno od Berana A2, C, K2 klasi (Skakavac, Zaton, Bijelo Polje i Dobrakovo). Vode Lima u 2015. godini su pokazale nešto bolji kvalitet u odnosu na prethodnu, i 25.5% određenih klasa pripalo je nezahtijevnom bonitetu. Kako gornji dio Lima pripada vrlo zahtijevnoj klasi A1 pomjeranje ravnoteže je veće i mnogi parametri prelaze u A2, te se većina parametara nalaze u njoj. Ova dionica vodotoka imala je i opterećenje sa nutrijentima i mikrobiološkim pokazateljima sa aspekta vode za kupanje, a 18,8% određenih klasa na mjernom mjestu Dobrakovo bilo je VK.

Podzemne vode

Podzemne vode imaju važnu ulogu u hidrološkim prilikama ovog područja. Sve podzemne vode ovog kraja pripadaju slivu rijeke Lim.

Podaci o izvoru vodosnabdijevanja

Gradski vodovod u Andrijevici je izgrađen 1982. godine. Njim se dovodi voda sa izvora Krkori u reonu sela Kut, koje je udaljeno oko 15 kilometara od naselja na lijevoj strani Kutske rijeke. Topografski uslovi omogućavaju da se voda dovede do naselja gravitacijom i gravitaciono distribuira do pojedinih potrošača.

Pored naselja Andrijevica, iz ovog vodovoda se snabdijevaju i djelovi naselja Duliće, Bojoviće, Seoce, Božice, Prisoja, Slatina, Zabrđe i Trešnjevo. Tokom prethodnog perioda je bilo čestih kvarova na vodovodnoj mreži, pa je dijelom i zbog toga izrađen projekat zamjene azbest cementnih cijevi. Prema analizama resornog preduzeća neke karakteristike glavnog vodovodnog sistema su: *Izvor Krkori nije kaptiran u cjelini. Nema tačnih podataka o tome koliki je kapacitet ovog izvorišta u minimumu, procjenjuje se da je to preko 100 l/s. Kaptirano je oko 60% tog kapaciteta. Vodovod je građen sa ciljem da se u samu Andrijevicu dovede oko 40 l/s vode. Nije predviđeno niti se vrši bilo kakvo kondicioniranje vode, osim hlorisanja, a uzorci vode po pravilu odgovaraju Pravilniku o kvalitetu i higijenskoj ispravnosti vode za piće.* Kao zaključak se može konstatovati da naselja opštine Andrijevica imaju dobra izvorišta vode i u pogledu količine mogu se dugoročno podmiriti potrebe stanovništva i privrede (PUP opštine Andrijevica)

Andrijevisa, zbog svog položaja u dolini Lima ima umjereno - kontinentalnu klimu, znatno blažu od okolnih visoko-planinskih terena kojima je okružena, a istovremeno sa nekim elementima sub-planinske klime. Zime su duge i hladne, sa dosta snijega, ljeta su kraća i svježija, slabije su izražena godišnja doba, a jeseni su toplije od proljeća.

Može se konstatovati da u klimatskom pogledu, područje opštine Andrijevisa najvećim dijelom pripada zoni izmijenjene umjereno-kontinentalne klime koja se karakteriše ostrim zimama i svježim ljetima. Obzirom na izraženu morfološku razuđenost terena (visoke planine, duboke riječne doline) veoma su velike razlike u mikroklimi pojedinih lokacija na teritoriji opštine.

Preovlađujući vjetrovi u zimskim mjesecima su sjeverozapadni i sjeverni, a u ostalim mjesecima južni vjetrovi. Karakteristično za ovo područje je da su česte pojave vremenskih nepogoda, kada zbog obilnih padavina dolazi do poplava koje prouzrokuju ogromne štete.

Uzimajući u obzir reljef, klimu, geološke i pedološke karakteristike, pokrivač tla, homogenost i prepoznatljivost, predjeli Crne Gore su svrstani u pet regiona:

- Predjeli primorskog regiona;
- Predjeli skadarskog basena;
- Predjeli kraškog regiona;
- Predjeli kanjona i visoravni centralnog regiona;
- Predjeli planina i dolinskih rijeka sjevernog regiona

Slika 5. Prediona regionalizacija Crne Gore (izvor LAMP)

Opština Andrijevića pripada regionu pod nazivom: *Predjeli planina i dolinskih rijeka sjevernog regiona*. U ovom regionu preovlađuju paleozojski škriljci, pješčari i kvarcni konglomerati, a krečnjaci su zastupljeni u višim dijelovima planina. Predjelima sjevernog regiona prepoznatljivost daju doline i klisure planinskih rijeka uokvirene brojnim planinama. U ovom regionu dominiraju četinarske šume jele i smrče i mješovite šume četinarica sa bukvom.

Upravljanje šumama

Šume i šumsko zemljište opštine Andrijevića zauzimaju površinu od 17.434 ha. Pod šumom je 15.557 ha ili 55 % od površine opštine. Stepenn šumovitosti je iznad stepena šumovitosti Crne Gore (45%) .

Drvena zapremina šuma iznosi 3.943.000 m³, a godišnji zapreminski prirast 69.000 m³. Učešće vrsta drveća u drvenoj zapremini je: bukva 69%, jela 11%, smrča 10%, molika 4%, munika 2%, crni bor 1%, cer 1%, plemeniti lišćari (javor, jasen) 2% i ostali lišćari 1%. Prosječna drvena zapremina je 253 m³/ha, a prosječni godišnji prirast 4,4 m³/ha.

Struktura šuma prema vlasništvu: državne šume 12.327 ha ili 79% i privatne šume 3.230 ha ili 21%.

Struktura šume prema uzgojnom obliku je sljedeća: visoke prirodne šume 11.975 ha, šumske kulture 13 ha, izdanačke šume 3.121 ha, šikare 428 ha i šibljadi 20 ha.

Prema osnovnoj namjeni šume su razvrstane na privredne šume 10.742 ha i zaštitne šume 4.815 ha.

Neobraslo šumsko zemljište zauzima površinu od 1.877 ha, a razvrstano je na zemljište pogodno za pošumljavanje 598 ha i neplodno zemljište (kamenjari, stijene) 876 ha.

Prema planu gazdovanja šumama predviđena je prosječna godišnja sječa od 5.597 m³ četinarica i 15.180³ lišćara.

U **privrednim šumama** prioritetni cilj je postizanje maksimalne i trajne proizvodnje drveta i ostalih šumskih proizvoda: šumski plodovi, ljekovito bilje, pečurke i dr. pri čemu je bitno sačuvati stabilnost i produktivnost staništa. Eksploatacija šume pruža mogućnosti ostvarivanja prihoda koncesionarima koji vrše sječu, zatim malim pilanama koje se bave preradom, kao i pojedincima koji nalaze mogućnosti sezonskog zaposlenja, bilo da rade za poslodavca ili se samostalno bave sječom i prodajom drveta. Značajno je napomenuti da gotovo sva domaćinstva na teritoriji opštine koriste ogrijevno drvo kao jedini energent za grijanje.

Na žalost, može se konstatovati da se ovaj važan resurs koristi prilično neodgovorno u ekonomskom i ekološkom smislu. Karakteristična je pojava da koncesionari ne poštuju utvrđeni plan sječe, te da se ne pridržavaju tehničkih standarda prilikom eksploatacije. Lokalni prerađivači bave se isključivo bazičnom obradom drvene sirovine. Naime, u proizvodnom lancu, kao krajnji proizvod dobijaju se polufabrikati – drveni elementi, koji se prodaju najčešće na inostranim tržištima gdje se prerađuju u finalne proizvode čime se cijena sirovine umnogostu čuči. Zbog nedostatka prerađivačkih kapaciteta koji bi omogućili zaokruživanje

proizvodnog ciklusa kompletna ekonomska grana je na gubitku. Lokalni prerađivači nisu u mogućnosti da samostalno organizuju više nivoa prerade, pa su prinuđeni da rade sa minimalnim ulaganjima i da se trude da ostvare što veći obrt. Ovakva situacija dovodi do ekstremnog stepena eksploatacije šume, a ako se u obzir uzme i neovlaštena i nekontrolisana sječa, onda su rizici po životnu sredinu jasni.

Posebno je evidentna činjenica da se ne vodi dovoljno računa o poštovanju šumskog reda, kao ni zaštiti putne infrastrukture koja je ugrožena zbog nedozvoljenog tereta.

Šumski plodovi su još jedan važan resurs od kojeg lokalno stanovništvo uspijeva da ostvari značajne sezonske prihode. U ekonomski najisplativije ubrajaju se borovnica, šumska jagoda, razne vrste pečuraka, kleka i mnogobrojno ljekovito bilje. Eksploatacija se vrši individualno bez utvrđenog načina i asortimana korišćenja po obimu i vrstama i bez kontrole korišćenja. Šumski plodovi se prodaju u svježem ili sušenom stanju, a najvećim dijelom nakupcima koji profit ostvaruju kroz izvoz.

Realizacijom projekta “Kuća voća” znatno će se promijeniti trenutno stanje obzirom da će se obezbijediti adekvatni prerađivački kapaciteti za gotove proizvode, čime će se u potpunosti valorizovati šumski plodovi jedinstveni po čistoći i kvalitetu.

Zaštitne šume imaju niz izuzetno značajnih zaštitnih funkcija: zaštita zemljišta od erozije i degradacije, zaštita od usova i sipara, zaštita izvorišta vodosnabdijevanja, zaštita od poplava i pojas šuma na gornjoj granici šumske vegetacije.

Biodiverzitet

Opština Andrijevića raspolaže sa značajnim resursima kada je u pitanju flora i fauna, pa se među biljnim i životinjskim vrstama izdvaja značajan broj endema, relikta i zaštićenih vrsta od posebnog značaja.

Slika 6 Cypripedium calceolus, gospina papučica

O bogatstvu biodiverziteta govori i činjenica o tome se dio teritorije nalazi pod zaštitom.

Nacionalni park Biogadska Gora dijelom zahvata i opštinu Andrijevića i pod posebnim je režimom zaštite, a Skupština opštine Andrijevića je u avgustu 2015. donijela Odluku o proglašenju Regionalnog parka "Komovi", koji pored teritorije opštine Andrijevića obuhvata i dijelove opština Kolašin i Podgorica, čime su stvorene dobre osnove za dalji razvoj ovog područja.

Ovom Odlukom, dio planinskog masiva Komova, koji se nalazi na teritoriji opštine Andrijevića, proglašen je zaštićenim prirodnim dobrom od lokalnog značaja i svrstava se u II kategoriju zaštićenog prirodnog dobra. Ukupna površina Regionalnog parka Komovi iznosi 24.6 km² i obuhvata katastarske parcele upisane u katastarskoj opštini KO Jošanica.

Dolina rijeke Lim, ukupne površine 2469 ha, je proglašena za Emerald područje.

Upravljanje otpadom

Način na kojim se danas upravlja sakupljenim komunalnim otpadom u Andrijevići ne zadovoljava ni u tehničkom, ni u sanitarnom pogledu.

Sav otpad koji se sakupi direktno se transportuje na privremeno skladište komunalnog otpada, na lokalitet Sućeska, udaljen 5 km od centra grada. Na toj lokaciji se vrši i odlaganje drvnog i građevinskog otpada.

Na osnovu podataka iz javnog komunalnog preduzeća, stanje voznog parka za transport komunalnog otpada nije zadovoljavajuće. Isto raspolaže sa jednim vozilom za podizanje i odvoz kontejnera starosti 12 godina. Evidentan je nedostatak broja potrebnih vozila i vozila odgovarajućeg tipa. Mnogi kontejneri su u lošem stanju.

Pražnjenje metalnih kanti vrši se ručno. Nije uspostavljen princip selektivnog odlaganja komunalnog otpada.

Procijenjena količina sakupljenog otpada Andrijevice je 516,48 t/g, odnosno 40% od proizvedenih 1.291 t/g. Sakupljanje komunalnog otpada se u urbanom području, uglavnom, obavlja dobro, uprkos nedostatku savremenih vozila za sakupljanje otpada, nedovoljnog broja kontejnera i problema sa finansiranjem. Sakupljanje otpada se vrši dva puta sedmično. U pojedinim selima, kao i u gradskom jezgri, prisutno je i sezonsko variranje u učestalosti sakupljanja otpada.

Otpad se sakuplja sa gradskog područja, kao i sa jednog dijela seoskog područja. Međutim, dio ruralnog područja nije obuhvaćen uslugama sakupljanja i odvoza otpada. Posljedica ovoga je nastanak velikog broja smetlišta.

Trajno rješavanje pitanja upravljanja komunalnim otpadom biće riješeno stavljanjem u funkciju Regionalnog centra za upravljanje otpadom u Bijelom Polju.

DEMOGRAFIJA I OBRAZOVNI SISTEM

Posmatrajući tri regiona Crne Gore (Sjeverni, Središnji i Primorski), prema OECD metodologiji, Sjeverni region, koji obuhvata 13 opština u svom sastavu, (i Andrijevicu) ima predominantno ruralni karakter (59.7% stanovnika živi u ruralnim sredinama), dok Primorski (41.7%) i Središnji region (20.4%) spadaju u regione prelaznog karaktera.

Prema popisu iz 2011. godine na području opštine Andrijevice živi ukupno 5.071 stanovnika. Populaciono najveće je naselje Andrijevice (1.055), dok su ostala naselja populaciono dosta manja, pa je sljedeće naselje po brojnosti Trešnjevo (465).

Broj stanovnika u periodu od 1953. do 2011. je u konstantnom padu, a takođe je taj trend nastavljen od formiranja opštine, od 1991. do 2011. i smanjio se za 22%. Isto se dešavalo i sa brojem domaćinstava, čiji broj se smanjio za 10,04%.

Brojni su faktori uticali na smanjenje broja stanovnika, od izraženih migracija ka razvijenim gradskim sredinama do negativne stope prirodnog priraštaja. Smanjenje broja stanovnika je rezultat nepovoljnog odnosa nataliteta i mortaliteta, migracije stanovništva, kao i odlaska mladih u veće centre.

Trend migracije stanovništava, naročito mladih ljudi, može uticati na perspektivu razvoja poljoprivrede u narednom periodu, te se ovom negativnom trendu mora posvetiti maksimalna pažnja kako bi se trend zaustavio i stvorili preduslovi za ozbiljno bavljenje poljoprivredom.

Prosječna starost stanovništva opštine Andrijevice je 39 godina i karakteriše je tzv. *demografska starost*.

Grafikon 1 Pregled starosne strukture stanovništva

Oko 65% populacije pripada grupi radno sposobnog stanovništva između 16 i 64 godine. Ovaj podatak predstavlja važno polazište kada se razmatraju razvojni potencijali. Prema podacima iz Popisa 2011. godine, 51.55% stanovništva čine muškarci, a 48.45% žene.

Obrazovani sistem

Kada su u pitanju obrazovne institucije u Andrijevići funkcionišu dvije osnovne škole i jedna srednja mješovita škola. U gradskim osnovnim školama organizovana je nastava I-IX razreda,

dok nastavu u seoskim školama pohađaju učenici I-V razreda. Generalno, objekte u kojima se odvija nastava karakteriše nizak nivo opremljenosti školskim sadržajima i nastavnim sredstvima. Evidentan je konstantan pad broja novoupisanih učenika usled procesa depopulacije.

2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
832	803	785	766	728	677	674	673

Tabela 1 Broj upisanih učenika u svim školama po godinama

Kada je u pitanju stanovništvo iznad 15 godina starosti, dominantan je broj stanovnika sa završenom srednjom školom (gotovo polovina stanovništva), kao i osnovnom školom (blizu jedne trećine). Može se reći da je broj visokoškolaca u odnosu na broj stanovnika nezadovoljavajući.

Grafikon 2 Stanovništvo staro 15 i više godina prema najviše završenoj školi, Popis 2011

Oko 15% stanovništva je kompjuterski pismeno dok oko 11% čine lica sa djelimičnim znanjem rada na računaru. Engleski jezik govori oko 12% stanovništva, dok oko 12% poznaje neki drugi jezik (njemački, italijanski, ruski).

EKONOMSKI RAZVOJ

Sagledavanjem ekonomske situacije u Crnoj Gori postaje očigledno da prisutne i izražene regionalne nejednakosti u pogledu ukupnog ekonomskog razvoja predstavljaju problem.

Indeks razvijenosti predstavlja prosjek pokazatelja ekonomske razvijenosti, strukturnih promjena i demografskog stanja na nivou jedne opštine. Indeks razvijenosti izračunava se na osnovu sljedećih pokazatelja:

- 1) stope nezaposlenosti,

2) dohotka po stanovniku,

3) prihoda budžeta (sopstvenih i zakonom ustupljenih) jedinice lokalne samouprave po stanovniku,

4) stope rasta stanovništva jedinice lokalne samouprave i

5) stope obrazovanja stanovništva jedinice lokalne samouprave.

Opština	Indeks razvijenosti (Crna Gora = 100)	Stepen razvijenosti opštine	Grupe (prema % odstupanja od prosečne vrijednosti indeksa razvijenosti u Crnoj Gori)
Budva	331,73	1	Iznad 125%
Tivat	173,09	2	
Herceg Novi	160,17	3	
Kotor	143,21	4	
Podgorica	141,13	5	
Bar	133,86	6	
Plužine	131,30	7	
Danilovgrad	100,94	8	Od 100%-125%
Nikšić	95,03	9	Od 75%-100%
Žabljak	77,51	10	
Ulcinj	75,44	11	
Cetinje	74,95	12	Od 50% do 75%
Pljevlja	70,74	13	
Kolašin	64,41	14	
Mojkovac	63,38	15	
Berane	60,08	16	
Šavnik	49,40	17	
Rožaje	39,64	18	

Bijelo Polje	38,06	19	Od 30%-50%
Plav	38,00	20	
Andrijevica	37,92	21	

Tabela 2 Stepen razvijenosti jedinica lokalne samouprave Crne Gore, prosjek za period 2010-2012

Najveći broj zapošljenih prema popisu iz 2011, bio je u okviru djelatnosti državna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje, što je uglavnom karakteristika opština sjevernog regiona, zatim slijede trgovina na veliko i malo, popravka motornih vozila i motocikala i obrazovanje.

Iako su poljoprivreda i turizam prepoznati kao najveći razvojni resursi opštine, broj zaposlenih u ovim sektorima je bio na niskom nivou, pa je u sektoru usluge smještaja i ishrane bilo zaposleno 61, a u sektoru poljoprivrede i šumarstva 15 lica.

Što se tiče broja zaposlenih prema grupama zanimanja najveći broj zaposlenih je bio u grupi zanimanja u uslugama i trgovini, zatim jednostavna zanimanja, a potom slijedi grupa zanimanja stručni saradnici i tehničari i stručnjaci i umjetnici.

Posljednjih nekoliko godina počinje trend razvoja seoskih domaćinstava kao nosioca budućeg razvoja poljoprivrede, koji u svojim domaćinstvima, pored primarne djelatnosti: proizvodnje hrane, obavljaju i uslužne djelatnosti turistima koji sve više posjećuju ove krajeve.

PUTNA INFRASTRUKTURA

Putnu infrastrukturu na teritoriji opštine Andrijevica čini mreža državnih i lokalnih puteva koji se dalje mogu svrstati u kategorisane i nekategorisane puteve.

Ukupna dužina kategorisanih puteva iznosi 112,6 km, od čega su 31km magistralni putevi (dio magistralnog puta M-9 Kolašin, Mateševo, Andrijevica, Murino, Bjeluha), 7,9km regionalni (dio regionalnog puta R2 Berane-Andrijevica) i 84,6 km lokalni putevi.

Na teritoriji opštine postoji 17 puteva koji se svrstavaju u kategorisane lokalne puteve, i prema raspoloživim podacima oko 95% puteva je asfaltirano.

Međutim, mrežu lokalnih puteva karakteriše mala širina kolovoza, kao i nedostatak horizontalne i vertikalne signalizacije. Veliki problem predstavlja i upotreba ovih putnih pravaca za eksploataciju šume, pa u najvećem broju slučajeva dolazi do značajnih oštećenja puta usled prolaska teških teretnih vozila.

Na području opštine Andrijevica postoji i veoma razvijena mreža lokalnih nekategorisanih puteva koja uključuje seoske, poljske, šumske i druge puteve u ukupnoj dužini od 697 km. Većina ovih puteva je sa zemljanim kolovoznim zastorom, a karakteriše ih veoma mala širina

kolovoza, nepovoljne tehničko - eksploatacione i terenske karakteristike, odnosno nepovoljni uslovi odvijanja saobraćaja na njima.

Jedan od pokazatelja razvijenosti putne mreže je i mala gustina putne mreže koja je uslovljena velikom površinom opštine i male dužine kategorisane putne mreže (magistralnih, regionalnih i lokalnih puteva).

TURIZAM

Turizam je uz poljoprivredu najperspektivniji pravac razvoja sjevera, a samim tim i opštine Andrijevice, koja ima veoma povoljne uslove za razvoj čitavog spektra savremenih vidova turizma.

Dobro očuvane prirodne vrijednosti planina Komova, Bjelasice i Prokletija sa živopisnim dolinama rijeka pružaju mogućnosti razvoja raznih vrsta planinskog turizma, kao što su sportsko-rekreativni, zdravstveni, katunski, planinarenje, lov, ribolov itd. Vrhovi Komova (Kučki 2.487m i Vasojevički 2.462 m) pružaju posjetiocu zadivljujuće vidike prožete kontrastima boja i prelijepim vidicima. Ovi predjeli pružaju mogućnost za pješaćenje, alpinizam i druge planinarske discipline, vožnju bicikla, boravak u katunima i konzumaciju domaćih proizvoda.

U neposrednoj blizini katuna Štavna nalazi se još nekoliko katuna kao što su Gradišnica, Lisa, Ljuban, Ljubaštica, Varda, Zeletin, Balj, Asanac i dr. koji će kroz dobro osmišljenu turističku ponudu biti stub razvoja turizma u Andrijevici. Podrazumijeva se da se poljoprivredni proizvodi plasiraju i sa ovih područja u samim katunima. Planinske kućice sve više postaju atraktivan smještajni prostor za turiste, pa ih treba i dalje prilagođavati zahtjevima i potrebama korisnika.

Prostor planine Bjelasice je izuzetno bogat potencijalima za razvoj turizma. Bogatstvo biljnih i životinjskih vrsta, bogatstvo vodom, šest jezera do kojih se lako dolazi su uslovi za boravak ljubitelja prirode. Na ovom prostoru su obježene planinarske staze, a u planu je i stvaranje mogućnosti za nordijsko skijanje, biciklizam i dr.

Prostor planine Zeletin pripada masivu Prokletija i jedan je od najsačuvanijih u Crnoj Gori. Bogatstvo nepreglednih pašnjaka, voda, šumskih kompleksa molike i ostalog četinarskog drveća su izuzetni potencijali za razvoj turizma.

Pružanjem turističkih usluga se bavi relativno mali broj privrednih društava i preduzetnika, iako za to postoje povoljni uslovi.

Od značajnijih turističkih kapaciteta se izdvajaju:

- Hotel Komovi smješten u samom centru grada sa kapacitetom od 100 ležajeva i adekvatnim prostorom za organizovanje većih događaja kao što su proslave, seminari i sl.
- Eko-katun na Štavnoj koji u ponudi ima 10 kvalitetnih brvnara sa sadržajem za odmor i boravak 5 osoba po brvnari, restoran i zajednički prostor za organizovanje kulturnih i drugih aktivnosti.

Slika 7 Eko katun Štavna

- Planinarski dom Krivi Do kapaciteta 25 osoba koji pruža mogućnost boravka planinarima koji koriste planinarsku stazu Trešnjevik – Lisa - Krivi Do – Jelovica, i istovremeno omogućava povezivanje regiona Andrijevice sa Biogradskom gorom, što zajedno čini posebnu turističku ponudu.
- Seoska domaćinstva u Kraljima, Gračanici, Miljanovom Dolu, i Vučeljića Dolu koja se bave seoskim turizmom. Domaćinstva u navedenim mjestima pružaju usluge smještaja (po 4 – 8 osoba zavisno od domaćinstva) kao i tradicionalnu domaću hranu, koja predstavlja naročitu vrijednost u turističkoj ponudi.
- Motel restoran Most, kod mosta Bandovića
- Restoran Trešnjevik na prevoju Trešnjevik.
- Eko Tours Komovi – privatni smještaj na prevoju Trešnjevik.
- Eko Dom Trešnjevik – privatni smještaj na prevoju Trešnjevik.
- Katun Martinovića – privatni smještaj na planini Ljuban
- Jošanica

Zaštićene zone, koje uključuju djelove opštine Andrijevice, su veliki resurs za razvoj ovog područja: Nacionalni Park “Biogradska Gora” i Regionalni park prirode “Komovi”.

Razvoju turizma se poslednjih godina posvećuje velika pažnja. Kroz različite vidove saradnje i finansijske podrške poboljšana je turistička infrastruktura i intenzivno se radilo na razvoju i promociji novih proizvoda. Teži se integrisanom razvoju ovog područja, a u posljednjih nekoliko godina poseban akcenat se stavlja na povezivanje turizma i poljoprivrede i razvoju agro turizma gdje su prepoznati izuzetni potencijali. Tradicionalna, domaća hrana proizvedena na seoskom imanju, kultura i običaji u kombinaciji sa ruralnim ambijentom privlače sve veći broj turista.

U opštini Andrijevica je registrovano 5 domaćinstva za obavljanje djelatnosti pružanje usluga u seoskom turizmu i u narednom periodu treba raditi na unapređenju i promociji ove ponude. Ova domaćinstva su pioniri u ovoj oblasti, ali sudeći po utiscima prvih gostiju predstavljaju izuzetan potencijal koji dalje treba unapređivati u cilju poboljšanja uslova života i ostvarivanja dodatnih prihoda za seoska domaćinstva. Kroz usluge u seoskom turizmu se može ostvariti ekonomski benefit, što je i prepoznato od strane domaćinstava koja su pokrenula svoje biznise.

U opštini Andrijevica postoji relativno dobra mreža biciklističkih i pješačkih staza koje prolaze kroz najatraktivnije djelove opštine. Međutim, kvalitetan turistički proizvod zahtijeva dodatne sadržaje pa je potrebno obogaćivati ponudu duž markiranih staza (smještaj, hrana, vidikovci, jahanje konja, uređeni objekti za degustaciju hrane i sl). Takođe, potrebno je širiti mrežu staza ka onim djelovima opštine koji nisu dovoljno zastupljeni u turističkoj ponudi.

Pored prirodnih resursa, na teritoriji opštine se nalazi i značajan broj kulturno istorijskih spomenika i znamenitosti koji imaju veoma veliki značaj u cjelokupnoj turističkoj ponudi i dio su projekta Kulturna ruta Andrijevice. Fly fishing, vrsta ribolova koji se zasniva na principu „uhvati i pusti“, privlači sve veći broj turista. Fly fishing reviri se nalaze na rijekama Lim, Zlorečica i Kuckaja.

Kao što je naprijed navedeno, opština raspolaže sa velikim potencijalima za razvoj turizma, ali je potrebno intenzivnije raditi na razvoju turističkog proizvoda i promociji kako bi ponuda opštine Andrijevice bila zastupljenija na turističkoj mapi i kako bi turistička privreda ostvarila veće prihode.

MATERIJALNA I KULTURNA DOBRA

Arheološka istraživanja potvrđuju da je ovaj kraj bio naseljen još od praistorije. U dolini Lima i Zlorečice smjenjivali su se Iliri, Rimljani, Sloveni. Pronađene su brojne humke i djelovi spomenika iz rimskog perioda, kao i ostaci srednjevjekovnog grada – tvrđave na uzvišenju Grace nadomak Andrijevice. U samom gradu nalazi se i spomen park Knjaževac.

Slika 8 Spomen park Knjaževac

Spomen park Knjaževac sadrži spomenike borcima i stradalima u Balkanskim ratovima, Prvom svjetskom ratu, Drugom svjetskom ratu i poginulima u sukobima u poslednjoj deceniji dvadesetog vijeka. Tu su i biste narodnih heroja, spomenik srpskim vojnicima umrlim prilikom povlačenja preko Albanije 1915. godine i sovjetskim vojnicima poginulim u NOB. U Kompleksu Knjaževac ističe se mermerni bijeli spomenik čijih šest stubova simbolišu šest republika bivše Jugoslavije. Podignut je u znak sjećanja na žrtve iz Drugog svjetskog rata. Pored njega uzdiže se šestougaona crna piramida sa orlom na vrhu, spomenik junacima iz Balkanskih i Prvog svjetskog rata. Izrađena je na Cetinju od jednog komada crnog mermera, a do Andrijevice su je donijeli na rukama uz pratnju vasojevičkih prvaka.

Kompleksom dominira crkva Svetog Arhandela podignuta 1887, i slavi 10-godišnje bitke na Morači, kada je Knjaz Nikola položio kamen temeljac i dao pomoć izgradnji crkve. U njenom središtu nalazila se crkva Andrijevnica koju je u XIII vijeku podigao knez Andrija Zahumski, sin humskog kneza Miroslava, brata Stefana Nemanje.

Crkva je bila čuvena po rezbarskoj i prepisivačkoj radionici koja je snabdijevala sve manastire u okolini rezbarskim radovima. Dolaskom Turaka crkva je bezbroj puta paljena, rušena i ponovo obnavljana, da bi 1877. godine za vrijeme pohoda Mehmet-ali paše bila potpuno razorena. Poslije Crnogorsko-turskog rata (1876-1878) Andrijevnica je postala središte Gornjih Vasojevića ili Vasojevičke nahije, kako se ovo plemensko područje nazivalo. Tu je bilo sjedište vasojevičkog vojvode i člana crnogorskog senata Miljana Vukova koji je u Andrijevici formirao prve lokalne institucije crnogorske državne vlasti.

Grad je postao vojno, administrativno, političko i trgovačko središte sjeverne Crne Gore, u kom se podižu zgrade državne uprave, zanatske radnje, dućani i kafane. Andrijevnica je bila i jedan od najvažnijih kulturnih centara u Crnoj Gori. Ovdje je 1863. godine otvorena druga državna škola, a 1892. godine otvorena je prva čitaonica na sjeveru Crne Gore i druga u zemlji.

POLJOPRIVREDA

U Andrijevici, od ukupno 34.000 ha, poljoprivredno zemljište zahvata 13.251 ha.

Namjena	Andrijevnica u ha	%	CG u ha	%
Šumsko zemljište	17.434	51,24	737.863	53,42
Poljoprivredno zemljište	13251	38,94	514.501	37,25
Vodno zemljište	750	2,21	30.650	2,22
Putevi	100	0,29	11.000	0,80

Građevinska područja i naselja	610	1,79	80.708	5,84
Ostalo zemljište	1.855	5,53	6.478	0,47
Ukupno	34.000	100,00	1.381.200	100,00

Tabela 3 Pregled namjene površina

Neki od problema kod raspoloživog poljoprivrednog zemljišta ogledaju se u sljedećem:

Prenamjena zemljišta koje se koristi u druge svrhe, degradacija usled eksploatacije mineralnih sirovina, neadekvatnog odlaganja komunalnog otpada, erozije koja se javlja usled neadekvatnog korišćenja zemljišta, gubitka biodiverziteta i neprimenjivanje mjera za njeno sprečavanje. Takođe, veliki uticaj na kvalitet korišćenog poljoprivrednog zemljišta ima nesprovođenje neophodnih agrotehničkih mjera u kojima poštovanje plodoreda zauzima značajno mjesto. Na navedene probleme dodatno utiču i demografski trendovi, usled kojih nekorišćeno poljoprivredno zemljište prerasta u šume, problem su i neadekvatni katastarski podaci, nerazvijeno tržišta poljoprivrednog zemljišta i sl.

Za rješavanje navedenih problema neophodna je koordinacija lokalnih i državnih organa, a predviđene mjere moraju biti u saglasnosti sa Strategijom poljoprivrede i ruralnog razvoja, Strategijom održivog razvoja i Strategijom regionalnog razvoja Crne Gore.

Struktura gazdinstava i tipovi poljoprivredne proizvodnje

U Andrijevići je registrovano 1.417 poljoprivrednih gazdinstava. Struktura gazdinstava ukazuje na nizak investicioni potencijal, a samim tim i nizak nivo tehničko-tehnološke opremljenosti, što određuje dalju tehničko-tehnološku modernizaciju u kombinaciji sa mjerama diverzifikacije, a u cilju podizanja nivoa ekonomske održivosti.

Uzimajući u obzir ekonomsku veličinu, u opštini Andrijevići dominiraju porodična poljoprivredna gazdinstva sa prihodom do 2000,00€, kojih je 961, tj. 67,82% od ukupnog broja. To ukazuje na činjenicu da je njihovo tržišno učešće ograničeno i ova domaćinstva uglavnom proizvode za sopstvene potrebe.

Ukupno korišćeno zemljište u Andrijevići iznosi 8710,30 ha.

1. RATARSTVO I POVRTARSTVO

Oranice	ha	Povrće u baštama i plastenicima	ha
Kukuruz	33,70	Paradajz	6,675
Ovas	0,80	Paprika	8,375

Heljda	1,00	Krastavac	2,485
Krompir	7,80	Grašak	4,745
Lucerka	4,70	Pasulj	10,451
Djetelina	14,40	Crni luk	6,069
Travnate smješe	9,50	Bijeli luk	2,666
Nerazvrstano	0,50	Šargarepa	4,398
/	/	Kupus	18,158
Ukupno	72,40	Ukupno	64,022

Tabela 3 Poljoprivredna proizvodnja po tipu, u sektoru ratarstva i povrtarstva

2. VOĆARSTVO

Uzimajući u obzir konfiguraciju terena i klimatske uslove, ovo područje je pogodno za razvoj voćarstva, ali su voćnjaci zastupljeni na maloj površini od 2,1ha. Ovdje se najviše gaje jabuke, kruške i šljive, a u posljednje vrijeme primjetno je interesovanje i intenzivnije se radi na podizanju zasada maline i razvoju malinarstva. To je ispraćeno i od strane lokalne uprave koja kroz namjenska sredstva podstiče ovaj tip proizvodnje.

Kako je u toku izgradnja objekta „Kuća voća“, koja će imati proizvodni program koji se sastoji iz zamrznute maline i borovnice, voćnih sokova i voćnih džemova. U ovom objektu će se nalaziti pogon za skladištenje i preradu voća, a predviđeno je da se obradi 150 – 300 t voća godišnje.

Proizvodni dio Kuće voća je namijenjen za preradu ploda jagodastih voćnih vrsta, prije svega za preradu ploda maline iz uzgoja, a zatim i ploda borovnice iz samonikle populacije. Završetkom ovog objekta dodatno će se motivisati poljoprivredni proizvođači da zasnuju nove zasade voća ili povećaju postojeći obim proizvodnje.

3. STOČARSTVO

Konfiguracija terena čitavog područja Crne Gore, kao i opštine Andrijevica, uslovlila je da stočarstvo predstavlja najznačajniju poljoprivrednu granu. Ipak, ovaj sektor nije dovoljno razvijen, jer je i on uslovljen prvenstveno usitnjenim gazdinstvima i tradicionalnim, ekstenzivnim načinom proizvodnje, te neefikasnim poslovanjem i nedovoljnim iskorišćavanjem raspoloživih prirodnih resursa. Razvoj stočarstva treba da omogući da Crna Gora iskoristi manje produktivne površine (pašnjake i livade), koji su dominantni u strukturi ukupne poljoprivredne površine.

Slika 9 Govedarstvo u Andrijevi

Uzgoj stoke je jedna od primarnih poljoprivrednih aktivnosti i u opštini Andrijevica, a pregled iz Popisa od 2010. godine prikazan je u sljedećoj tabeli.

Godina	Goveda	Svinje	Ovce	Konji	Živina
2006	3709	446	5055	483	11952
2007	3543	399	4823	492	11047
2008	3162	328	5776	501	12576
2009	2801	250	5441	498	11788
2010	2730	88	3520	492	14160

Tabela 4 Stočni fond

Organska proizvodnja

Zaštita poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda oznakama porijekla, geografskim oznakama i oznakama garantovano tradicionalnih specijaliteta predstavlja instrument koji proizvođačima hrane omogućava da povećaju tržišnu vrijednost svojih proizvoda, a istovremeno obezbjeđuje potrošačima veći nivo zaštite, pružanjem jasnih informacija o porijeklu proizvoda.

Prepoznat je i potvrđen značaj zaštićenih poljoprivrednih proizvoda za razvoj ruralnih područja. Promocija ovakvih proizvoda doprinosi prepoznatljivosti krajeva iz kojih potiču, pozitivno utiče na prihod poljoprivrednih gazdinstava i podstiče poljoprivredne proizvođače na udruživanje i organizovaniji nastup na tržištu.

Organska proizvodnja je jedna od razvojnih šansi crnogorske poljoprivrede, naročito ako uzmemo u obzir raspoloživost prirodnih uslova koji su više nego povoljni, a ogledaju se u nezagađenom zemljištu, vodi i vazduhu. Sem toga, usitnjeni posjedi i činjenica da se teško može biti konkurentan u pogledu količine i cijene konvencionalnih proizvoda polako usmjeravaju proizvođače na ovaj vid proizvodnje.

Iako još uvijek nerazvijen, trend registrovanja organskih proizvođača je u stalnom porastu. U odnosu na 2013. godinu broj registrovanih proizvođača uvećan je za 4,38%, broj sertifikovanih za 28,57%, a broj izdatih sertifikata za organsku proizvodnju za 10%.

U poređenju sa susjednim opštinama, a imajući u vidu veličinu opštine, u Andrijevici je registrovan značajan broj organskih proizvođača, i taj broj se povećava iz godine u godinu (2014 - 24, 2015 - 31, 2016 – 37).

Ponuda organskih proizvoda je ograničena, kako u raspoloživim količinama, tako i u pogledu raznovrsnosti proizvoda. U narednom periodu potrebno je uložiti napor ka podizanju svijesti o značaju organskih proizvoda među proizvođačima i potrošačima, kao i nastavku pozitivnog trenda povećanja broja organskih proizvođača.

Mjere podrške ruralnom razvoju u Crnoj Gori

Poljoprivrednim proizvođačima u Crnoj Gori na raspolaganju su 17 mjera ruralnog razvoja kroz koje mogu ostvariti podršku.

Dvanaest mjera za unapređenje konkurentnosti poljoprivrede čine najveći dio ukupnog budžeta za politiku ruralnog razvoja:

- Podrška investicijama u poljoprivredna gazdinstva (EU/IPA prijekat);
- Podrška investicijama u poljoprivredna gazdinstva (MIDAS grantovi);
- Podrška razvoju vinogradarstva i vinarstva;
- Podrška podizanju i modernizaciji/opremanju proizvodnih vodnih zasada;
- Podrška razvoju maslinarstva;
- Podrška povrtarskoj proizvodnji;
- Podrška podizanju višegodišnjih zasada ljekovitog i aromatičnog bilja;
- Podrška investicijama za preradu na gazdinstvima;
- Unapređenje kvaliteta proizvoda;
- Promocija poljoprivrede i poljoprivrednih proizvoda;
- Podrška unapređenju kvaliteta sirovog mlijeka;
- Podrška aktivnostima kooperativa i nacionalnih udruženja.

Pored gore navedenih mjera poljoprivredni proizvođači mogu koristiti sredstva iz mjere za održivo gazdovanje prirodnim resursima:

- Očuvanje autohtonih genetičkih resursa u poljoprivredi;
- Organska proizvodnja;
- Održivo korišćenje planinskih pašnjaka.

Gazdinstva mogu iskoristiti i mjere za unapređenje kvaliteta života i diverzifikaciju privrednih aktivnosti u ruralnim oblastima:

- Diverzifikacija ekonomskih aktivnosti u ruralnim oblastima;
- Revitalizacija i razvoj ruralnih područja i izgradnja infrastrukture.

SWOT analiza

Slijedi analiza trenutne situacije u poljoprivredi i ruralnom sektoru u Andrijevi, gdje su (horizontalne) interne snage i slabosti ovog sektora povezane sa eksternim šansama i prijetnjama. Mjere politike razvoja poljoprivrede polaze od ovako identifikovanih internih snaga i slabosti, kao i faktora koji dolaze spolja, a predstavljaju šansu ili opasnost za dalji razvoj poljoprivrede u Andrijevi.

Prednosti (Strenghts)	Slabosti (Weaknesses)
- visok kvalitet svih segmenata životne sredine (vode, vazduh, zemljište), - raznovrsnost biodiverziteta, zastupljenost autohtonih vrsta i sorti u poljoprivredi, - zaštićena područja (nacionalni park i dr.) - dobri uslovi za organsku proizvodnju, - očuvanost i plodnost zemljišta, - povoljni klimatski uslovi za poljoprivrednu proizvodnju proizvodnje, - tradicija bavljenja poljoprivrednom proizvodnjom, - interesovanje za seoski turizam - projekat izgradnje Kuće voća - bogatstvo šuma	- nepovoljna starosna i socijalna struktura u ruralnim područjima, - nedovoljno razvijen sistem zdravstvene zaštite građana u ruralnim sredinama - nedovoljno razvijena putna, komunalna i društvena infrastruktura u ruralnim sredinama, - nizak stepen kulture u domenu zaštite životne sredine i očuvanju infrastrukturnih objekata, - nizak nivo obrazovanja i nedostatak znanja poljoprivrednih proizvođača, - mala i usitnjena gazdinstva, - nizak obim proizvodnje po jedinici gazdinstva, - nizak stepen primjene mehanizacije, - nizak nivo tehnologije i specijalizacije proizvodnje - nezadovoljavajući nivo standarda kvaliteta (higijenskih i ekoloških), - nizak nivo primjene dobre poljoprivredne prakse i ekološke prakse, - nedostatak skladišnih kapaciteta, - veliki dio proizvodnje je cjenovno nekonkurentan, - relativno visoke cijene inputa koje utiču na cijenu krajnjih proizvoda, - nizak stepen tržišne prodaje, - neorganizovanost i nepostojanje čvrstih oblika povezivanja svih aktera u proizvodnom lancu,

	- nedostatak preduzetničkog duha i inicijativa za samozapošljavanje, - nedovoljno razvijen sistem informatike, statistike i analitike u poljoprivredi, - sezonski karakter poljoprivredne proizvodnje, - neadekvatan marketing u poljoprivredi i turizmu - nedovoljan stepen povezanosti između različitih sektora, naročito između poljoprivrede i turizma
--	---

<i>Mogućnosti (Opportunities)</i>	<i>Opasnosti (Threats)</i>
- Balkan kao atraktivna i neistražena turistička destinacija, - Svjetski trendovi u oblasti aktivnog turizma i avanturizma, - pozitivne međunarodne tržišne tendencije, - dostupnost inovacija i brzi transfer tehnologija, - blizina EU tržišta, - rastuća potražnja za visokokvalitetnim proizvodima, - povećanje tržišta za organsku proizvodnju, - jačanje lokalne proizvodnje i tržišta, - uključivanje mlade radne snage u poljoprivredne aktivnosti, - razvoj poljoprivrede kroz turizam, - brži tehnološki razvoj, jačanje stručne sprema i institucija koje podržavaju razvoj poljoprivrede, - evidentne promjene u institucionalnom okviru u posljednjem periodu, - dostupnost državne i EU pomoći, naročito za ruralni razvoj, - efikasno korišćenje dodatne budžetske podrške,	- svjetska ekonomska kriza i kriza regionalnih ekonomija. - nelojalna konkurencija i siva ekonomija, - depopulacija, - neiskorišćavanje prirodnih resursa, - elementarne nepogode i klimatske promjene, - velika uvozna zavisnost, - nerazvijena svijest javnosti o prednostima domaćih proizvoda, - otežan pristup finansijama za poljoprivrednike (kreditu).

VIZIJA

Andrijevica će u 2023. godini biti prepoznatljiva po visokom stepenu razvoja ruralnih sredina, koje su ekonomski, društveno i demografski osnažene, u kojima postoje dobri uslovi za kvalitetniji život i dobra povezanost sa gradom, a čije su privredne djelatnosti povezane sa sektorima poljoprivrede, turizma i prerade drveta

U cilju dostizanja željene budućnosti, vizija je razložena na strateške prioritete i ciljeve, a zatim i na projekte, aktivnosti i mjere koje su uvrštene u Akcioni plan.

Strateški prioriteti i ciljevi

Strateški okvir integrisanog ruralnog razvoja opštine Andrijevica uključuje četiri strateška prioriteta, od kojih je svaki razložen na nekoliko ciljeva, na kojima je potrebno raditi kako bi se ostvarila željena vizija.

Strateški prioriteti integrisanog ruralnog razvoja Andrijevice su:

Strateški prioritet 1: Stvoreni institucionalni preduslovi za podršku ruralnom razvoju

Strateški prioritet 2: Unapređen kvalitet ruralne infrastrukture

Strateški prioritet 3: Unapređen kvalitet života i socijalna zaštita

Strateški prioritet 4: Unapređen privredni razvoj

U daljem tekstu svaki od prioriteta je pojašnjen kroz strateške ciljeve razvoja.

STRATEŠKI PRIORITET 1: Stvoreni institucionalni preduslovi za podršku ruralnom razvoju

Socio-ekonomska i SWOT analiza su pokazali da na teritoriji opštine Andrijevica ne postoji adekvatan institucionalni okvir za podršku ruralnom razvoju. Drugim rečima, potrebno je unaprediti postojeće i formirati nove institucije i organizacije javnog, privatnog i nevladinog sektora koje bi radile na unapređenju ruralnog razvoja i time doprinele realizaciji Strateškog plana ruralnog razvoja. Pored toga, potrebno je ojačati mehanizme za saradnju između institucija i organizacija.

S tim u vezi, u okviru ovog prioriteta izdvajaju se sljedeći strateški ciljevi:

Strateški cilj 1.1: Formiranje i jačanje kapaciteta institucija lokalne samouprave koje djeluju u oblasti ruralnog razvoja. Ovaj strateški cilj obuhvata projekte, aktivnosti i mjere koje se odnose na osnivanje i jačanje kapaciteta lokalne uprave, javnih preduzeća, turističke organizacije i sl. koje u svojoj delatnosti imaju nadležnosti koje se odnose na ruralni razvoj u smislu ispunjavanja prioriteta koji su definisani ovim Strateškim planom.

Strateški cilj 1.2: Formiranje i jačanje kapaciteta organizacija privatnog i nevladinog sektora koje su aktivne u oblasti ruralnog razvoja. Potrebno je osnažiti organizacije privatnog i nevladinog sektora kako bi se postigli zadati ciljevi ovog Plana. U okviru ovog cilja se nalaze projekti, aktivnosti i mere koji stimulišu osnivanje organizacija civilnog društva i privrednih udruženja koji bi djelovali u oblasti ruralnog razvoja, kao i jačanje kapaciteta kako novoosnovanih, tako i postojećih udruženja i organizacija. Između ostalog, ovaj cilj podrazumjeva podršku u formiranju klastera, poljoprivrednih zadruga i sektorskih udruženja.

STRATEŠKI PRIORITET 2: Unapređen kvalitet ruralne infrastrukture

Kvalitetna infrastruktura predstavlja najvažniji preduslov za privredni i društveni razvoj neke zajednice. Bez dobrih puteva i telekomunikacija koji bi osigurali brzu komunikaciju sa urbanim centrima nije moguće ostvariti privredni razvoj u selima, a bez komunalne infrastrukture (vodovod, kanalizacija, prikupljanje komunalnog otpada, i sl.) kvalitet života ne bi bio zadovoljavajući da bi privukao povratak stanovnika na selo. Pored toga, sigurno snabdijevanje električnom energijom takođe predstavlja neophodan uslov, kako za privredni, tako i za društveni razvoj u ruralnim sredinama.

Ovaj strateški prioritet se odnosi na ciljeve kojima se želi postići razvoj infrastrukture na ruralnom području. U okviru ovog prioriteta definisani su sledeći strateški ciljevi:

Strateški cilj 2.1: Razvoj putne infrastrukture. Strateški cilj podrazumijeva projekte, aktivnosti i mjere koje se odnose na rješavanje problema putne infrastrukture u ruralnim područjima, kako na relaciji grad – selo, tako i do turističkih lokacija i do područja gdje se obavljaju značajne privredne aktivnosti (npr. do većih poljoprivrednih farmi, katuna i sl.).

Strateški cilj 2.2: Izgradnja seoskih vodovoda i rješavanje pitanja otpadnih voda. Vodosnabdijevanje vodom za piće je takođe jedan od osnovnih uslova za kvalitetan život, kako u urbanim, tako i u ruralnim sredinama. Ruralna područja Andrijevice obiluju izvorima pijaće vode. Međutim, potrebno je omogućiti dostupnost vodi svih stanovnika u ruralnim područjima, kao i privrednih objekata. Ovo podrazumijeva pomoć u izgradnji kolektivnih i individualnih sistema za vodosnabdijevanje, kao i izgradnju mehanizama za kontrolu kvaliteta vode. Pored toga, potrebno je riješiti problem otpadnih voda, kako bi se zaštitila životna sredina, a time unaprijedio kvalitet života i turistički kapaciteti.

Strateški cilj 2.3: Upravljanje komunalnim otpadom. Komunalni otpad predstavlja problem u svim ruralnim sredinama, koji na značajan način zagađuje životnu sredinu i opterećuje razvoj

turizma. Potrebno je na sistematski način pristupiti ovom problemu kroz projekte, aktivnosti i mere koje će biti sastavni dio ovog cilja.

Strateški cilj 2.4: Sigurno snabdijevanje električnom energijom. Potrebno je dovršiti elektrifikaciju ruralnog područja, raditi na zamjeni dotrajalih transformatora i električnih stubova, kao i na sigurnom elektroosnabdijevanju područja u kojima se obavljaju privredne aktivnosti (turistički i poljoprivredni subjekti).

Strateški cilj 2.5: Pristup telekomunikacijama i internetu. Savremen život zahtijeva stalnu komunikaciju putem mobilne i fiksne telefonije, kao i putem interneta. Stoga, ovim ciljem se želi postići pokrivenosti i kvalitetan pristup telekomunikacijama i internetu u ruralnim područjima Andrijevice.

STRATEŠKI PRIORITET 3: Unapređen kvaliteta života i socijalna zaštita

Kvalitet života u ruralnim područjima je lošiji od onog u urbanim sredinama, što dovodi do stalnih migracija iz sela u gradove. Pristup uslugama javnog sektora, od obrazovanja preko zdravstvene i socijalne zaštite, pa do kulturnih i sportskih dječavanja je otežan iz više razloga. Pored toga, postoji negativna percepcija i loša reputacija života na selu. Život u ruralnim područjima takođe karakteriše velika nezaposlenost, naročito među ženama i mladima. Usled migracija i depopulacije, ruralne sredine uglavnom su naseljene pretežno starijim domaćinstvima kojima je neophodno pružiti posebne uslove socijalne zaštite.

Ovaj strateški prioritet ima za cilj da unaprijedi kvalitet života u ruralnom području kroz rješavanje socijalnih problema, zadržavanje mladih i žena na selu, kao i radu na podršci migracionih tokova iz grada u selo. U okviru ovog strateškog prioriteta definisani su sljedeći strateški ciljevi:

Strateški cilj 3.1: Kvalitetno obrazovanje u ruralnim sredinama. Kako bi se poboljšali uslovi života u ruralnim područjima potrebno je unaprediti kvalitet obrazovanja. Obrazovanje u ruralnim sredinama obično karakteriše nedostatak učenika i kombinovana odeljenja nižih razreda osnovne škole. Otuda je potrebno osmisliti programe koji bi stimulirali interakciju dece iz ruralnih područja sa onima iz urbanih centara. Takođe je potrebno osavremeniti nastavu u seoskim sredinama korišćenjem savremenih informacionih tehnologija.

Strateški cilj 3.2: Podrška natalitetu i migracijama iz grada u selo. Depopulacija seoskih područja je trend koji je pratio procese industrijalizacije. Imajući u vidu da je industrijska proizvodnja opala, a da su mnogi radnici ostali bez posla, postoji demografski potencijal koji bi mogao da se stimuliše za povratak na selo. U okviru ovog cilja potrebno je pokrenuti stimulatívne mere koje bi ohrabrivale povratak na selo (od promocije života u seoskim sredinama, preko podrške u obnovi ili kupovini seoskih domaćinstava do stimulatívne lokalne poreske politike za aktivni život na selu). Ovaj cilj takođe obuhvata projekte, aktivnosti i mjere za podršku natalitetu u seoskim sredinama.

Strateški cilj 3.3: Osnaživanje i zapošljavanje mladih i žena. Unapređenje života u seoskim sredinama u mnogome zavisi od mladih ljudi i žena, te će samim tim osnaživanje i zapošljavanje ovih kategorija stanovništva doprinijeti njihovom ostanku u ruralnim sredinama i smanjenju migracije iz sela u grad. U okviru ovog cilja nastojaće se unaprijediti položaj mladih i žena, i time doprinijeti njihovoj afirmaciji u društvo. Podršku mladima i ženama je moguće ostvariti kroz različite projekte, aktivnosti i mjere, uključujući i socijalno preduzetništvo čiji mehanizmi nisu dovoljno primijenjeni na ovom području.

Strateški cilj 3.4: Primarna zdravstvena zaštita, briga o starim, bolesnim i iznemoglim licima. Prosječna starost u ruralnim sredinama je znatno veća od one u gradu, a takođe postoji značajan broj stanovnika u poznim godinama o kojima nema ko da brine. Potrebno je unaprijediti primarnu zdravstvenu zaštitu u ruralnim područjima, naročito imajući u vidu da u selima žive uglavnom staračka domaćinstva. Potrebno je razviti sistem socijalne zaštite koji bi pružao podršku starijim i iznemoglim licima, naročito u zimskim mjesecima kada je pomoć najpotrebnija. U okviru ovog cilja su obuhvaćeni projekti, aktivnosti i mjere koje se odnose na organizovanje sistema podrške starim i iznemoglim licima. Neke od mjera u okviru ovog cilja će se uskladiti sa mjerama iz predhodnog strateškog cilja, u smislu da sistem podrške starim, bolesnim i iznemoglim licima mogu pružati mladi i žene iz ruralnih područja.

Strateški cilj 3.5: Unapređenje kulturnog i sportskog života. Život u ruralnim sredinama obično karakteriše neadekvatan kulturni i sportski sadržaj. Imajući u vidu značaj kulture i sporta za kvalitet života, ovaj strateški cilj nastoji da podrži projekte, aktivnosti i mjere u ovim važnim oblastima.

STRATEŠKI PRIORITET 4: Unapređen privredni razvoj

Stimulacija privrednog razvoja je okosnica unapređenja života u ruralnim sredinama. Otuda je potrebno pokrenuti inicijative koje će doprineti razvoju preduzetništva i privrede, čime bi se stimulisalo zapošljavanje i ekonomski rast uopšte. SWOT analiza je ukazala na činjenicu da je potrebno stimulisati privredni razvoj u ruralnim sredinama kroz podršku sektorima poljoprivrede, prerade hrane, turizma i preradi drveta. Ruralno područje Andrijevice raspolaže značajnim prirodnim resursima i potencijalima za razvoj ova četiri sektora, otuda svu pažnju treba usmeriti upravo na projekte, aktivnosti i mjere koje se odnose na ove ekonomske grane.

U okviru ovog strateškog prioriteta definisani su sledeći strateški ciljevi:

Strateški cilj 4.1: Unapređenje znanja i veština ljudskih resursa. Kvalitetna radna snaga koja raspolaže znanjima i veštinama koje su u skladu sa savremenim potrebama su okosnica privrednog razvoja. S tim u vezi, potrebno je raditi na usavšavanju i prekvalifikaciji radne snage, čime bi se unapredila njihova produktivnost, a takođe i zapošljivost kada su u pitanju nezaposlena lica. Ovaj cilj se odnosi na projekte, aktivnosti i mjere koje se odnose na razvoj ljudskih resursa putem formalnog i neformalnog obrazovanja, prenosa iskustva, studijskih posjeta, korišćenja savremenih tehnologija u obrazovanju dece i odraslih i sl.

Strateški cilj 4.2: Razvoj i unapređenje kvaliteta proizvoda i usluga. Kako bi se povećala konkurentnost na tržištu, potrebno je raditi na razvoju i unapređenju kvaliteta proizvoda i usluga. U tom smislu potrebno je uspostaviti saradnju sa stručnim institucijama koje se bave unapređenjem kvaliteta proizvoda u sektorima koje pokriva ovaj document. Takođe je potrebno osnažiti privatni sektor iz ruralnih područja da radi na inovacijama i razvoju novih proizvoda i usluga. Strateški cilj će težiti da obuhvati projekte, aktivnosti i mjere koje će omogućiti razvoj proizvoda i usluga koje će po kvalitetu biti prepoznate na tržištu. Ovaj cilj takođe podrazumijeva jačanje saradnje između privrednih subjekata u smislu razvoja zajedničkih proizvoda koji bi se lakše plasirali na tržištu.

Strateški cilj 4.3: Marketing i zajednički pristup novim tržištima. Pored poboljšanja kvaliteta i razvoja novih proizvoda i usluga, potrebno je raditi i na osvajanju novih tržišta. To se može postići samo kroz zajednički nastup i dobro osmišljen marketing. Ovaj cilj predviđa projekte, aktivnosti i mjere koje stimulišu brendiranje proizvoda i usluga, marketing i promociju, kao i zajednički nastup na novim tržištima.

Strateški cilj 4.4: Jačanje saradnje između sektora. Kako bi se postigli sinergijski efekti i stvorila dodata vrednost, potrebno je stimulisati saradnju između sektora. Andrijevića je poznata po velikom turističkom potencijalu. Međutim, ponuda lokalnih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda na turističkim lokacijama je mala. Ovaj strateški cilj nastoji da napravi pomak u tom smislu i sa svojim projektima, aktivnostima i mjerama stimulise saradnju između različitih sektora koji su obuhvaćeni ovim dokumentom.

Kao što je ranije navedeno, strateški okvir podrazumeva uključivanje i tema prekogranične saradnje, zaštite životne sredine i promocije života u ruralnim sredinama u projekte, aktivnosti i mjere svih strateških ciljeva. Naime, prilikom planiranja i realizacije svakog projekta, aktivnosti ili mjere, mora se obratiti posebna pažnja kako će oni doprineti realizaciji pomenutih tema.

SPROVOĐENJE STRATEŠKOG PLANA

Izrada strateškog dokumenta i njegovo usvajanje od strane Skupštine ne predstavlja kraj procesa strateškog planiranja, već početak njegovog sprovođenja, odnosno strateškog upravljanja. Tokom procesa strateškog upravljanja često se mijenjaju faktori koji određuju strateške prioritete i ciljeve, pa se dešava da se jednom usvojene strategije i planovi preispituju i reviduju prije vremenskog roka na koji se odnosi strateški okvir. Iz tih razloga proces sprovođenja Strateškog plana mora biti konstantno nadgledan i preispitivan, ali i praćen stepen ispunjenja strateških ciljeva i prioriteta.

Sprovođenje projekata, aktivnosti i mjera Strateškog plana ruralnog razvoja će se realizovati od strane nadležnih organa lokalne uprave i drugih javnih institucija u okviru svojih zakonskih nadležnosti, kao i od strane organizacija privatnog i nevladinog sektora.

Lokalna samouprava će uskladiti svoj budžet tako da doprinese postizanju strateških prioriteta i ciljeva kroz finansiranje projekata, aktivnosti i mjera koji su definisani akcionim planom. Sredstva za finansiranje strategije će se obezbijediti i iz državnog budžeta, kao i iz donatorskih sredstava - uključujući pretpristupne fondove Evropske unije. Pored toga, ispunjenju strateških ciljeva i prioriteta će doprinijeti i ulaganja privatnog sektora, jer se očekuje da će ovaj Plan stvoriti razvojni okvir koji će im omogućiti veći povraćaj investicija i brži razvoj.

Monitoring sprovođenja Plana predstavlja proces koji ima za cilj prikupljanje informacija koje govore o stepenu ispunjenja strateških prioriteta i ciljeva. Na osnovu ovih informacija donosiće se odluka o reviziji strateškog okvira ili izmjeni akcionog plana.

Funkciju nadgledanja sprovođenja strategije vršiće izvršni organ lokalne samouprave, na osnovu izveštaja koje će pripremati nadležne službe, a na osnovu informacija prikupljenih od nadležnih organa i ostalih aktera koji učestvuju u realizaciji Plana.

Uspjeh u dostizanju strateških prioriteta i ciljeva, a samim tim i vizije ruralnog razvoja, u velikoj mjeri zavisi od stepena informisanosti i uljučenosti zainteresovanih strana, prije svega ključnih aktera iz sektora od značaja za ovaj Plan i stanovništva iz ruralnih sredina. Jako je bitno da zainteresovane strane budu upoznate sa mogućnostima uključivanja u projekte i aktivnosti, kao i sa postignutim napretkom u realizaciji zadatih ciljeva i prioriteta. Otuda je neophodno redovno obavještavati javnost o svim poslovima i uspjesima vezanim za Strateški plan.

ZAKLJUČAK

Područje opštine Andrijevica, sa svojim prirodnim ljepotama i resursima, ima uslove da svoj razvoj bazira na poljoprivredi i turizmu. Poljoprivreda predstavlja značajan preduslov za razvoj turizma, jer se mnogi poljoprivredni proizvodi mogu plasirati kao posebna turistička ponuda. Opština Andrijevica ima potencijal da bude prepoznata na tržištu po integrisanom turističkom proizvodu, koji je baziran na očuvanoj prirodi i zdravoj hrani, uz održivo korišćenje usluga ekosistema i očuvanje biodiverziteta kroz njihovo racionalno korišćenje.

Strateški cilj opštine Andrijevica da se ruralni dio opštine razvija shodno potrebama je predstavljen kroz viziju, prioritete, mjere i projekte koji čine Akcioni plan. Sve pomenuto je pretočeno u ovaj dokument: *Strateški plan ruralnog razvoja opštine Andrijevica*.

Ovaj dokument sadrži u uvodnom dijelu detaljno obrazloženje vezano za nacionalnu regulativu, koja predstavlja osnov za njegovu izradu. Takođe, u uvodnom dijelu predstavljena je metodologija izrade i dat osnovni pregled pojma ruralnog razvoja, kao i razlozi njegovog značaja za Andrijevicu. Osnovne informacije o opštini, informacije od značaja za poljoprivredu i ruralni razvoj, predstavljene su kroz Profil opštine, a date su na osnovu podataka Strateškog plana razvoja opštine, rezultata Popisa stanovništva Crne Gore iz 2011. godine i Popisa poljoprivrede iz 2010. godine.

Nakon urađene SWOT analize, definisana je vizija razvoja opštine Andrijevica. Strateški okvir integrisanog ruralnog razvoja opštine Andrijevica uključuje četiri strateška prioriteta, od kojih je svaki razložen na nekoliko ciljeva, na kojima je potrebno raditi kako bi se ostvarila željena vizija.

Izradom i usvajanjem *Strateškog plana ruralnog razvoja opštine Andrijevica* trebalo bi da se stvore preduslovi za nesmetan razvoj ruralnih područja ove opštine.

LITERATURA

Elaborat procjene uticaja na životnu sredinu izgradnje objekta „Kuća voća“

Popis poljoprivrede, 2010

Popisa stanovništva Crne Gore iz 2011

Prostorno urbanistički plan opštine Andrijevica

Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnog područja Crne Gore 2015-2020

Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2014-2020

Programa razvoja poljoprivrede i ruralnog područja Crne Gore u okviru IPA II 2014-2020

Strategija razvoja turizma Crne Gore do 2020

Strateški plan razvoja opštine Andrijevica 2012-2017

Strateški plan razvoja opštine Andrijevica 2017-2022

AKCIONI PLAN 2019-2023

STRATEŠKI PRIORITET: 1. STVORENI INSTITUCIONALNI PREDUSLOVI ZA PODRŠKU RURALNOM RAZVOJU

Strateški cilj: 1.1 Formiranje i jačanje kapaciteta institucija lokalne samouprave koje djeluju u oblasti ruralnog razvoja

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
1.1.1	Jačanje kapaciteta lokalne samouprave za rad na poslovima ruralnog razvoja	Sekretarijat	Budžet opštine, donacije	2019	Kapaciteti sektora za poljoprivredu značajno unaprijeđeni za rad u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja

Strateški cilj: 1.2 Formiranje i jačanje kapaciteta organizacija privatnog i nevladinog sektora koje su aktivne u oblasti ruralnog razvoja

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
1.2.1	Tehnička podrška u osnivanju i podizanju kapaciteta udruženja, kooperativa i klastera iz oblasti poljoprivrede, prerade hrane, prerade drveta i turizma	Sekretarijat	Budžet opštine, donacije	2019/2021	Kapaciteti udruženja, kooperativa i klastera koja okupljaju privrednike, preduzetnike i poljoprivrednike koji su aktivni u sektorima poljoprivrede, prerade hrane, prerade drveta i turizma su značajno unapređeni. Doprinose društveno-ekonomskom razvoju u ruralnim sredinama.
1.2.2	Podrška osnivanju Udruženja poljoprivrednih proizvođača	Sekretarijat	Budžet opštine, budžet države, donacije	2019	Osnovano udruženje poljoprivrednih proizvođača u Andrijevići, njihovi kapaciteti unapređeni

STRATEŠKI PRIORITET: 2. UNAPREĐEN KVALITET RURALNE INFRASTRUKTURE

Strateški cilj: 2.1 Razvoj putne infrastrukture

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
2.1.1	Asfaltiranje putnih pravaca na ruralnom području	Opština, Direkcija javnih radova	Budžet opštine, budžet države,	2019/2023	Putni pravci su ušli u program finansiranja Opštine i Države.
2.1.2	Završetak i modernizacija lokalnih puteva u opštini Andrijevića	Opština, Direkcija javnih radova	Budžet opštine, budžet države,	2019/2023	Svi lokalni putevi u opštini Andrijevića su asfaltirani, postavljena prateća saobraćajna signalizacija

Strateški cilj: 2.2 Izgradnja seoskih vodovoda i rješavanje pitanja otpadnih voda

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
2.2.1	Izgradnja i održavanje seoskih vodovoda	Opština, Direkcija javnih radova	Budžet opštine, budžet države,	2019/2023	Sva sela imaju sistem vodosnabdijevanja

Strateški cilj: 2.3 Rešavanje problema komunalnog otpada

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
2.3.1	Podrška lokalnom komunalnom preduzeću za nabavku odgovarajuće opreme i vozila	Sekretarijat, Komunalno preduzeće	Budžet opštine, budžet države, donacije	2019/2021	Lokalno komunalno preduzeće je u potpunosti opremljeno za obavljanje svojih delatnosti

2.3.2	Adekvatno upravljanje otpadom na ruralnom području	Sekretarijat, Komunalno preduzeće	Budžet opštine, budžet države, donacije	2019/2021	Problem upravljanja otpada u ruralnim sredinama je riješen na adekvatan način
2.3.3	Sanacija i rekultivacija smetlišta	Komunalno preduzeće	Budžet opštine, budžet države, donacije	2019/2023	Sva smetlišta u opštini Andrijevice su sanirana

Strateški prioritet: 2.4 Sigurno snabdijevanje električnom energijom

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
2.4.1	Promocija i uvođenje alternativnih obnovljivih izvora energije u ruralnim područjima	Opština	Budžet opštine, budžet države, donacije	2019/2023	Rast proizvodnje električne energije iz alternativnih obnovljivih izvora
2.4.2	Nabavka solarnih panela za katune	Opština, Ministarstvo poljoprivrede	Budžet opštine, budžet države, donacije	2019/2023	Riješeno pitanje snabdevanja električnom energijom u katunima

Strateški prioritet: 2.5 Pristup telekomunikacijama i internetu

Broj	Projekat/aktivnost	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
2.5.1	U saradnji sa mobilnim operaterima pojačavanje telekomunikacionog signala u opštini Andrijevice,	Opština, mobilni operateri	Budžet opštine, sredstva mobilnih operatera	2019/2021	Kvalitetna pokrivenost mobilnom mrežom u svim dijelovima opštine Andrijevice, naročito na turističkim destinacijama

	naročito u ruralnim sredinama i na turističkim destinacijama				
--	--	--	--	--	--

STRATEŠKI PRIORITET: 3. UNAPREĐEN KVALITET ŽIVOTA I SOCIJALNA ZAŠTITA

Strateški cilj: 3.1 Kvalitetno obrazovanje u ruralnim sredinama

Broj	Projekat/aktivnost/mera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
3.1.1	Izrada mobilijara za dečija igrališta u školama na ruralnom području	Opština, Ministarstvo prosvjete	Budžet opštine, budžet države, donacije	2019/2021	Sva dečja igrališta u ruralnim područjima su opremljena neophodnim mobilijarom.
3.1.2	Nabavka računarske opreme i nabavka mobilijara za škole u ruralnim područjima	Opština, Ministarstvo prosvjete	Budžet opštine, budžet države, donacije	2019/2021	Sve škole na ruralnom području su opremljene sa računarskom opremom i neophodnim mobilijarom

Strateški cilj: 3.2 Podrška natalitetu i migracijama iz grada u selo

Broj (Šifra)	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
3.2.1	Program stimulacije populacionoj politici u ruralnim područjima	Opština	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023	Zaustavljen depopulacioni trend u ruralnim sredinama, mjereno kroz povećanje broja stanovnika u selima

Strateški cilj: 3.3 Osnaživanje i zapošljavanje mladih i žena

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Mogući izvor finansiranja	Ključni rezultati
3.3.1	Program osnaživanja mladih i žena u ruralnim područjima u cilju bolje zapošljivosti i pokretanja sopstvenog biznisa	Opština, Ministarstvo poljoprivrede	Budžet opštine, budžet države, donacije	2021	Uvećana zapošljivost i ekonomska aktivnost među mladima i ženama u ruralnim sredinama
3.3.2	Edukacija žena u ruralnim sredinama iz oblasti poljoprivrede	Opština, Ministarstvo poljoprivrede	Budžet opštine, budžet države, donacije	2020	Povećan broj žena iz ruralnih sredina koji se bave poljoprivrednom proizvodnjom u komercijalnom smislu.
3.3.3	Osnaživanje žena sa ruralnog područja u izradi suvenira	Opština, Ministarstvo poljoprivrede, Turistička organizacija	Budžet opštine, budžet države, donacije	2019/2021	Žene iz ruralnih područja opštine aktivno učestvuju u izradi suvenira i rukotvorina za potrebe turističke privrede

Strateški cilj: 3.4 Primarna zdravstvena zaštita, briga o starim, bolesnim i iznemoglim licima

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
3.4.1	Izrada socijalne karte	Opština, Centar za socijalni rad	Budžet opštine, budžet države,	2019	Formirana kompletna slika o socijalnom i ekonomskom položaju stanovnika opštine Andrijevića

3.4.2	Unapređenje socijalne zaštite kroz službu gerantodomaćica u ruralnim područjima opštine	Opština, Centar za socijalni rad, Zavod za zapošljavanje	Budžet opštine, budžet države,	2019/2020	Kvalitet života starih i iznemoglih lica značajno unapređen kroz djelovanje gerantodomaćica
-------	---	--	--------------------------------	-----------	---

Strateški cilj: 3.5 Unapređenje kulturnog i sportskog života

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
3.5.1	Podrška kulturno umjetničkim društvima u razvoju kulturnog života u seoskim sredinama	Opština, Centar za kulturu	Budžet opštine, budžet države, donacije	2021	Unapređen kulturno-umjetnički život u ruralnim sredinama
3.5.2	Rekonstrukcija seoskih domova	Opština, Direkcija javnih radova	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023	Svi seoski domovi u opštini stavljeni u funkciju
3.5.3	Organizovanje tradicionalnih vašara i seoskih i vjerskih manifestacija	Opština, Ministarstvo poljoprivrede, Turistička organizacija	Budžet opštine, budžet države, donacije	2019/2023	Organizacija vašara i vjerskih manifestacija na kojima se povećava broj posjetioca godišnje

STRATEŠKI PRIORITET: 4. UNAPREĐEN PRIVREDNI RAZVOJ

Strateški cilj: 4.1 Unapređenje znanja i vještina ljudskih resursa

Broj	Projekat/aktivnost/mjera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
4.1.1	Edukacija o primjeni standarda u oblastima poljoprivrede, prerade hrane, drvne industrije, ugostiteljstva, turizma	Opština, Ministarstvo poljoprivrede,	Budžet opštine, budžet države, donacije	2019/2023	Unapređeni kapaciteti ljudskih resursa u navedenim sektorima
4.1.2	Razvoj i oživljavanje starih zanata, narodnih rukotvorina i suvenira	Opština, Ministarstvo poljoprivrede, TO	Budžet opštine, budžet države, donacije	2019/2023	Stari zanati sačuvani od zaborava i poboljšana ponuda suvenira

Strateški cilj: 4.2 Razvoj i unapređenje kvaliteta proizvoda i usluga

Broj	Projekat/aktivnost/mera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
4.2.1	Otvaranje Kuće voća	Opština,	Budžet opštine, budžet države,	2019	Stvoreni preduslovi za preradu jagodastvog voća
4.2.2	Unapređenje procesa prerade i uvođenje standarda u kvalitetu poljoprivrenih proizvoda	Opština, Ministarstvo poljoprivrede	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023	Bolja prodaja poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda usled primjene standarda i savremenih procesa u preradi hrane.

4.2.3	Podrška uvođenju i razvoju organske poljoprivredne proizvodnje	Opština, Ministarstvo poljoprivrede	Budžet opštine, budžet države, donacije	2023	Povećani broj poljoprivrednih proizvođača koji je ušao u proces sertifikacije za organsku proizvodnju.
4.2.4	Edukacija u selekciji, branju i tretiranju šumskih i planinskih proizvoda (ljekobilje, gljive, šumsko voće, itd)	Opština, Ministarstvo poljoprivrede	Budžet opštine, budžet države, donacije	2020	Zaštita bilja i kvalitetnija selekcija, branje i tretiranje šumskih proizvoda
4.2.5	Podrška razvoju seoskog turizma u ruralnim područjima	Opština, Ministarstvo poljoprivrede, TO	Budžet opštine, budžet države, donacije	2020	Povećan broj turista u seoskom turizmu

Strateški cilj: 4.3 Marketing i zajednički pristup novim tržištima

Broj (Šifra)	Projekat/aktivnost/mera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
4.3.1	Plasman poljoprivrednih proizvoda preko udruženja/kooperativa	Opština, Ministarstvo poljoprivrede	Budžet opštine, budžet države, donacije	2021	Udruženja/kooperative uspješno plasiraju poljoprivredne proizvode na tržište
4.3.2	Podrška poljoprivrednim gazdinstvima (porodična poljoprivredna gazdinstva, mala i	Opština, Ministarstvo poljoprivrede	Budžet opštine, budžet države, donacije	2019/2023	Unapređeni kapaciteti poljoprivrednih

	srednja preduzeća i kooperative) u procesima brendiranja, plasmana i promocije lokalnih poljoprivredno prehrambenih proizvoda				gazdinstava za marketing i plasman svojih proizvoda
4.3.3	Brendiranje proizvoda	Opština, Ministarstvo poljoprivrede	Budžet opštine, budžet države, donacije	2019/2023	Svi značajni proizvodi sa teritorije opštine su brendirani i geografski zaštićeni

Strateški cilj: 4.4 Jačanje saradnje između sektora

Broj (Šifra)	Projekat/aktivnost/mera	Odgovornost	Izvor finansiranja	Rok	Ključni rezultati
4.4.2	Formiranje prodajnih mjesta za domaće prehrambene proizvode	Opština, Ministarstvo poljoprivrede	Budžet opštine, budžet države, donacije	2021	Mini tržnice domaćih poljoprivrednih proizvoda formirane u Andrijevići, i na glavnim turističkim destinacijama